

Heikki Aalto-Alanen

Rakastan
sinussa
ihmistä

Aino ja Alvar Aallon tarina

Helsingissä Kustannusosakeyhtiö Otava

Kirjan suomenkielinen laitos on julkaistu yhteistyössä Heikki Aalto-Alasen ja Elina Ahlbäck Literary Agency Oy:n kanssa.

© Heikki Aalto-Alanen ja Kustannusosakeyhtiö Otava 2021

Göran Schildtin kirjojen sitaattien suomennokset Raija Mattila

Kirjeiden ja muiden sitaattien suomennokset
Kari Koski, Markus Lång ja Oili Suominen

Kuvalähteet on lueteltu kirjan lopussa.

ISBN 978-951-1-39081-7

OTAVA
KIRJAPAINO

Keuruu 2021

Sisälllys

Lukijalle	7
Alkusanoja	9
Aino	15
Ainon Grand Tour eli matka Italiaan	25
Jyväskylään	43
”On paljon hyvämpi matkustaa sinun kanssasi kuin ilman sinua”	53
Turkuun	73
Humanismia moderniin arkkitehtuuriin	85
Rakas ystävä Moholy-Nagy	105
Alvarin matka Ateenaan 1933	119
”Ich bin noch kaput”	139
Vain puusta – Wood only	157
Ainon matkapäiväkirja	169
Artek	189
Munkkiniemeen ja Milanoon	205
Pariisista New Yorkiin ja kohti suurten arkkitehtien aikaa	217
Gullichsenit ja Villa Mairea	235
New York, San Francisco	245
Talvisota, Rockefeller ja Finnish Relief	273
Keskellä sotaa Amerikkaan	287
Jälleenrakennuspropagandan hoitaja	307
”Mirror-like ocean reflecting your smile”	325

Unelma omasta Taliesinista	353
Tule tule tule, pian pian pian!	379
Muista nyt pitää itsestäsi huolta	399
Boston kutsuu	405
Mami on huonompi	431
Loppusanoja	447
Kiitokset	451
Kirjan keskeiset tapahtumat	452
Kuvalähteet	454
Kirjallisuus	454
Henkilöhakemisto	457

Lukijalle

Kirjan kirjoittaminen Alvar ja Aino Aallon yhteisestä elämäntyöstä oli mieleissäni monta vuotta. Siihen tuli sopiva tilaisuus jäätyäni vähän aikaa sitten pois aktiivisesta työelämästä.

Alvar Aallosta ja hänen arkkitehtuuristaan on kirjoitettu lukemattomia kirjoja ja artikkeleita, ja uusia teoksia ilmestyy edelleen joka vuosi eri puolilla maailmaa. Myös Aino Marsio-Aalto on saanut ansaitsemaansa arvostusta 2000-luvulle tultaessa. Tähänastiset elämäkerrat eivät kuitenkaan kerro tarinaa Alvar ja Aino Aallon rakkaudesta ja yhteisestä elämäntyöstä.

Tässä kirjassa haluan kertoa heidän tarinansa tekemättä mitään syvälle meneviä tulkintoja. Kaiken keskiössä on perheemme arkistossa säilytettävä yksityinen kirjeenvaihto, jota vain harvoin on näytetty kenellekään. Kirjeiden kautta Alvar ja Aino saavat omat äänensä kuuluviin, ja niiden välityksellä olen tutustunut isoäitiini Ainoon, jota en ehtinyt hänen elinaikanaan tuntea. Kirjeet antavat myös mahdollisuuden nähdä sen julkisen kuvan taakse, joka Alvar ja Aino Aallosta myöhemmin on muodostunut.

Kirjeiden julkaiseminen on mielestäni kulttuurihistoriallisesti ja inhimillisesti ottaen tärkeätä, koska ne kertovat Ainin ja Alvarin omin sanoin, millaista elämän arki oli tämän poikkeuksellisen pariskunnan yhteisinä vuosina ja mitkä asiat heidän mieltään askarruttivat. Kirjeistä saa myös käsityksen siitä, mitä suunnitelmia heillä oli tulevaisuuden varalle ennen Ainin ennen aikaista kuolemaa vuonna 1949.

Koska kirja rakentuu kirjeiden ympärille, niissä käsitellyt asiat nousevat esille ja monet muut kiinnostavat aiheet jäävät väistämättä vähemmälle huomiolle. Toivon lukijan hyväksyvän tämän epätäydellisyyden.

Kirjassa kuvattujen Alvar ja Aino Aallon elämänvaiheiden ja arkkitehtuurin osalta olen paljon velkaa lukuisille Aalto-tutkijoille ja Alvar Aallon elämäntyötä käsitteleville teoksille, joista kirjan lopussa oleva lähdekirjallisuusluettelo kattaa vain pienen osan. Tärkeimpinä mainittakoon Göran Schildtin teokset sekä Alvar Aalto -säätöön monografiat ja muut julkaisut.

Kirjan kuvitus on suurelta osin perhearkiston piirustuskokoelmasta ja valokuva-albumeista. Muut kuvälähteet on mainittu kirjan lopussa.

Alkusanoja

Olin äitini kanssa joskus loppukesästä 1994 siivoamassa Riihitien taloa. Perhepiirissä Riihitiellä tarkoitetaan Helsingin Munkkiniemessä osoitteessa Riihitie 20 sijaitsevaa taloa, jonka Alvar ja Aino Aalto rakensivat vuonna 1936 kodikseen ja arkkitehtitoimistokseen. Nykyään kiinteistön omistaa Alvar Aalto -säätiö ja se tunnetaan nimellä Alvar Aallon kotitalo tai Aalto House.

Alvar Aallon toinen vaimo Elissa Aalto oli kuollut huhtikuussa 1994, ja pesän selvitys oli vielä kesken. Riihitien talo piti selvittää aika nopeasti.

Alvar ja Aino Aalto olivat asuneet Riihitiellä 30-luvulta lähtien. Ainin kuoltua vuonna 1949 Alvar asui siellä yhdessä Elissan kanssa aina kuolemaansa vuonna 1976 saakka, minkä jälkeen talo jäi Elissan hallintaan. Talossa oli siis paljon kulttuurihistoriallista perintöä. Meidän piti yhdessä Alvar Aalto -säätiön kanssa käydä läpi, mitä kaikkea siellä oli, ja päästä jonkinlaiseen ratkaisuun sen suhteen, kenelle tavarat kuuluivat ja mitä niille pitäisi tehdä – mitä oli mahdollista jättää ja mitä oli pakko viedä pois.

Joitakin vuosia myöhemmin sovittiin opetus- ja kulttuuriministeriön ja Helsingin kaupungin kanssa järjestelystä, jonka turvin Alvar Aalto -säätiön oli mahdollista hankkia tyhjilleen jäänyt talo omistukseensa. Suuri kiitos tästä kuuluu silloiselle ministeriön kansliapäällikölle Ville Hirvelle ja kulttuuriasianneuvos Kari Poutasuolle, jotka saivat aikaan sen, että valtiolta löytyi säätiölle määräraha talon ostamiseen.

Kun vuonna 1994 kävimme läpi talon irtaimistoa, oli vielä epäselvää, mikä sen tulevaisuus olisi. Ullakolla oli kaikenlaista vanhaa tavaraa, kuten vanhojen talojen ullakoilla yleensä on. Tavarapaljouden joukossa oli vanha pölyinen kapsäkki, jossa oli laivayhtiöiden vanhoja tarroja ja leimoja. Se oli selvästi nähnyt paljon maailmaa Alvarin ja Ainin matkassa. Sisältöön ei ollut koskettu moniin vuosikymmeneihin. Avasimme kapsäkin ja löysimme sieltä Alvarin akvarelleja ja piirustuksia. Mukana oli myös vanhoja piirustuskansioita, sellaisia narulla sidottuja A3-kokoisia ruskeita pahvikansioita.

Äitini avasi yhden kansioista ja alkoi selaillla sen sisältöä. Kuulin hänen vetäisevän syvään henkeä ja menin katsomaan, mitä hän oli löytänyt. Kan-

siossa oli lyijykynällä tehtyjä piirustuksia hänen äidistään Ainosta kuolin-
vuoteellaan tammikuussa 1949. Hiljaisena äiti katsoi niitä yhtä toisensa
jälkeen kyynelten noustessa hänen silmiinsä. Alvarin herkällä kynällä ja
viivalla tehtyjä piirustuksia oli toistakymmentä. Niitä katsoessaan voi helposti
nähdä mielessään, kuinka Alvar on istunut kuolleen Aion vuoteen vieressä
kykenemättä uskomaan, että hän oli menettänyt elämänkumppaninsa ja
työtoverinsa, tärkeimmän tukipilarinsa ja uskollisimman kriitikonsa. Käsi
on löytänyt pehmeän lyijykynän ja alkanut piirtää kuvaa Ainosta, kuten niin
usein aikaisemminkin, mutta tällä kertaa kuin yrittääkseen herättää Aion
uudestaan henkiin tai tallentaakseen sen kaiken, mitä Aino oli merkinnyt.

Katseltuaan hiljaisuudessa kaikki kansiossa olleet piirustukset äitini nosti
katseensa ja sanoi hiljaa: ”Heikki, luuletko, että tästä talosta löytyisi jotain
juotavaa? Minusta tuntuu, että tarvitsen yhden brandyn.”

* * *

Sveitsiläisessä arkkitehtuurijulkaisussa *Das Werk* julkaistiin maaliskuussa
1949 Aino Aallon muistokirjoitus, jonka oli laatinut Alvar ja Aino Aallon
hyvä ystävä, yksi 1900-luvun merkittävimmistä arkkitehtuurikriitikoista ja
historioitsijoista, Sigfried Giedion.

Aino Aalto in memoriam

Tammikuun 13. päivänä 1949 tullut sähkösanoma ilmoitti arkki-
tehti Aino Aallon ennenaikaisesta kuolemasta: hän menehtyi
Helsingissä salakavalaan sairauteen. Emme aavistaneet, että tämän
harvinaislaatuaisen naisen hetket jo olivat luetut, kun syksyllä 1948
kirjoitimme näillä palstoilla: ”Aalto nimeää näyttelynsä ja signeeraa
työnsä sanoilla Aino ja Alvar Aalto. Ei ole pelkkä herrasmiehen ele,
että hän mainitsee vaimonsa nimen ensimmäisenä. Heidän vahvan
ja vakaan avioliittonsa perustana on opiskeluaajoista asti ollut yhteis-

työ ja yhteinen päämäärä. Mutta heidän todellinen salaisuutensa lienee se, että he olivat ihmisinä täysin vastakohtaiset ja samalla tasaväkiset. Alvar Aalto on levoton, ylitsevuotava, arvaamaton, ja Aino taas intensiivinen, sinnikäs ja vaitonainen. Aivan kuin suoraan Kalevalasta. On hyvä, että tulivuoren ympärillä virtaavat tyynnet vedet.”

Ainon nimi tulee elämään Alvar Aallon luomuksissa. Alvar kirjoitti Ainon nimen aina oman nimensä edelle, vaikka Aino jaksoi aina muistuttaa: ”En minä ole luova, hän on.” Nyt ei ole oikea hetki tutkailla, miten suuresti Aino vaikutti Alvar Aallon persoonaan ja luomuksiin; tiedämme, että Aino, die Architektin, antoi aina oman hienovaraisen osansa ja suostui vain pakosta myöntämään, että oli luonut jotain itsekin. Hän pysytteli aina taka-alalla, mutta sieltä avautuivat avarat näkymät. Hän ei koskaan tuonut itseään esille – ei silloin, kun hän yhdessä Maire Gullichsenin kanssa viime vuoden kesäkuussa suurin ponnistuksin järjesti Aallon näyttelyn Zürichiin, eikä silloin, kun hän 1939 New Yorkin maailmannäyttelyssä piti huolen siitä, että Aallon paviljongista tuli hyvä ja toimiva. Vielä syksyllä 1948, kun hän jo tiesi, että aikaa oli enää vähän, näimme hänet päivisin Helsingissä tarmokkaana johtamassa Artekia, joka vie Aallon huonekaluja ulkomaille ja oli juuri saanut suuren tilauksen Harvardin yliopistolta – ja iltaisin hän istui valkoisessa asussaan rauhallisena ja leppoisana emäntänä Helsingin kulttuuriliitin seurassa, yhtä hiljaisena kuin hänen synnyinseutujensa järvet ja metsät, hoitaen emännyyttä hiljaisen huomaamattomasti, niin kuin pohjoismaisten naisten tapa on.

S. G.

Sigfried Giedion ja hänen puolisonsa Carola Giedion-Welcker olivat Alvar ja Aino Aallon pitkäaikaisia, rakkaita ystäviä. Kun tuo varmaankin Alvarin talteen panema lehtileike sattui silmiini kirjearkistossamme, ajattelin, että Giedionin sanoissa on paljon totta. Kulunut sanonta siitä, että vastakohtat täydentävät toisiaan, pitää todella paikkansa Alvar ja Aino Aallon kohdalla – tai Aino ja Alvar Aallon, jos haluamme jatkossa nou-

dattaa Alvarin tapaa kirjoittaa Ainon nimi aina ennen omaansa. Giedion korostaa, että tämä monessa suhteessa vastakohtainen pari oli kaikesta huolimatta tasaväkinen. Alkuperäisen saksankielisen ilmaisun *einem tiefen Ausgleich menschlicher Gegensätze* voidaan tulkita tarkoittavan, että Ainon ja Alvarin vastakohtaiset ominaisuudet myös tasoittivat toisiaan ja tekivät mahdolliseksi modernin arkkitehtuurin historiassa ainutlaatuisen avio- ja työparin saavutukset.

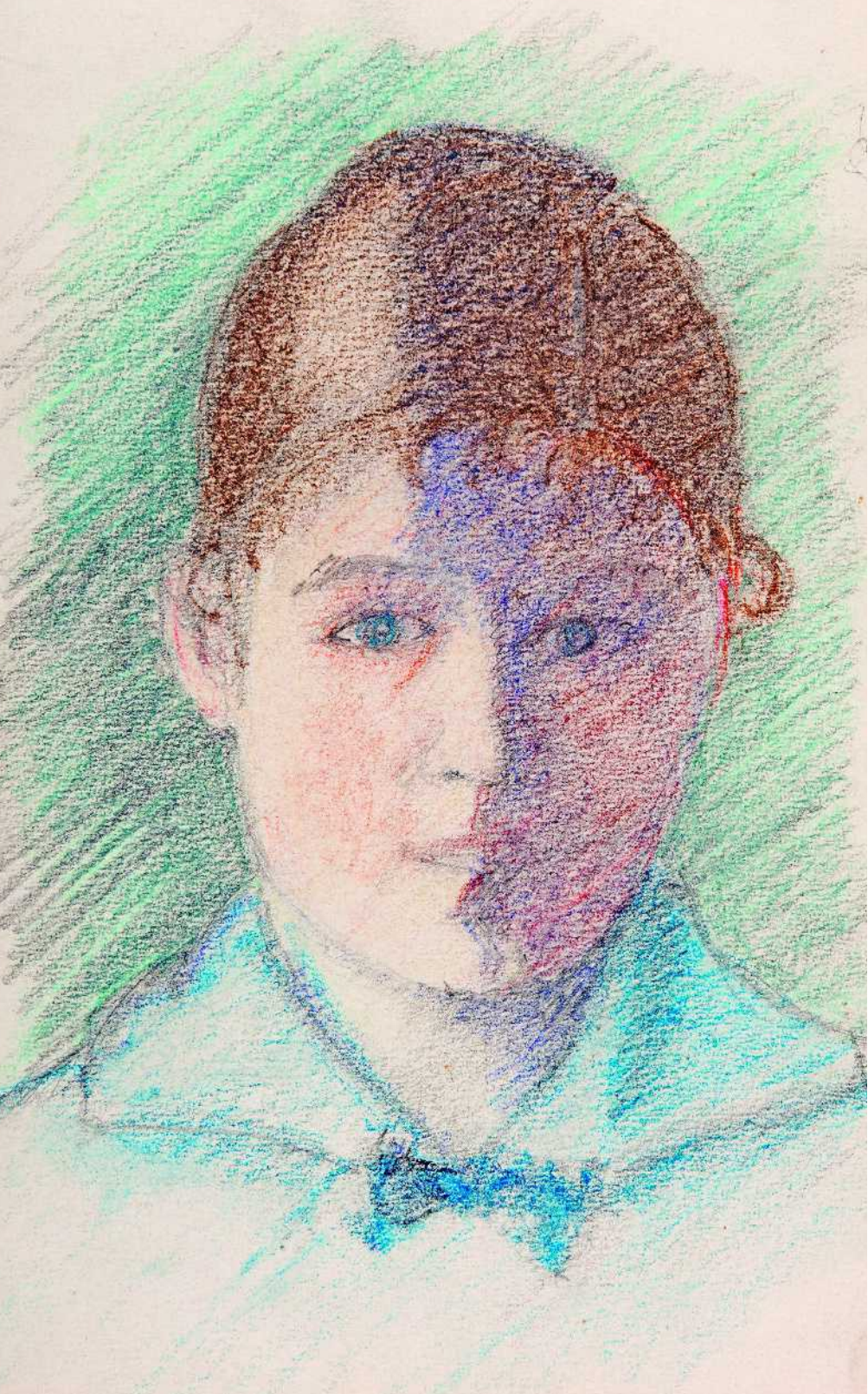
Sigfried Giedionin muistokirjoitus – niin täynnä kiintymystä ja arvostusta kuin onkin – kertoo siitä Aino Aallosta, josta olemme tottuneet Alvar Aallon elämäkertoissa ja taidehistoriikeissa lukemaan. Aino oli kuitenkin muutakin kuin Alvar Aallon puoliso ja läheisin työtoveri. Tätä kirjaa kirjoittaessani olen saanut tutustua Ainoon omana itsenään: lahjakkaana ja viehättävänä naisena, joka oli lämmin ja rakastettava ja jonka olisin halunnut tuntea myös isoäitinä.

Varhaisin mielikuvani Ainosta on tynnen ja rauhallisen oloinen nainen valokuvassa, jonka muistan aina olleen flyygelin kannella Riihitien talon olohuoneessa. Valokuvan vieressä oli usein kukkia Aalto-maljakossa. Vaikka Ainon kuva oli näkyvillä, Ainosta ei koskaan puhuttu, kun perhe kokoontui Riihitielle. Sitä tapahtui varsin usein, sillä vietimme lapsuudessani säännöllisesti useimmat juhlapyhät muffa-Alvarin luona. Aluksi olin tietysti niin nuori, etten ehkä edes aivan ymmärtänyt, ettei muffan vaimo Elissa ollutkaan minulle sukua, vaan oikea isoäitini olikin valokuvassa flyygelin kannella. Mutta ei Ainosta puhuttu myöhemminkään, kun jo ymmärsin asian paremmin ja olisin ollut kiinnostunut kuulemaan kertomuksia äidinäidistä. Sama puhumattomuus on heijastunut myös omassa äidissäni, eikä hänkään ole kertonut äidistään oikeastaan ollenkaan ennen kuin vasta aivan viime vuosina.

Siltikin, kun nykyään käyn Riihitien talossa, se tuntuu minulle enemmän Ainon talolta kuin miltään muulta. Mitä enemmän olen yrittänyt päästä sisälle siihen Ainon ja Alvarin maailmaan, missä he tekivät yhteisen elämäntyönsä, sitä voimakkaammin tunnen Ainon läsnäolon Riihitiellä. On helppoa kuvitella Aino ja Alvar yhdessä piirustusstudiossa syventyneinä Villa Mairean suunnitelmiin tai miettimässä Suomen sodanjälkeisen jälleenrakentamisen haasteita. Mutta näen Ainon myös istumassa flyygelinsä ääressä yksinäisinä iltoina Alvarin ollessa Ame-

rikassa hoitamassa MIT:n professuuria. Nykyään näen myös selvemmin sen vaikutuksen, mikä Ainolla on ollut talon eri arkkitehtonisiin ja sisustuksellisiin ratkaisuihin.

Aino on minulle Aino. Ei minulla ole hänelle muuta nimeä. En tiedä, millä nimellä olisin äidinäitiä kutsunut, mummiiksi vai mammaksi vai miksi.

Aino

Ainon isä Juho Alfred Marsio (vuoteen 1906 saakka Mandelin) oli aloittanut rautateiden palveluksessa jo 1870-luvun alussa asemamiehenä ja noussut vähitellen esimieheksi ja lopulta ylikonduktööriksi. Ainon äiti Johanna Lovisa Marsio (s. Näsman) kuului myöhemmin Niemistöksi nimensä suomentaneeseen ja sittemmin sekä elinkeinoelämän että kulttuurin alalla varsin hyvin pärjänneeseen sukuun.

Marsiot muuttivat Hämeen Lammilta Helsinkiin vuonna 1877 ja asuivat aluksi Lapinlahdenkadulla Västäräkin korttelissa. Korttelissa oli puisten asuinrakennusten lisäksi myös kivitalo, johon oli sijoitettu ruotsinkielinen tyttöjen orpokoti ja kansakoulu. Marsiot toimivat jonkinlaisina orpokodin ja koulun vahtimestareina, mikä toi pientä tervetullutta lisäansiota isän palkan päälle. Perheeseen oli jo ennen Helsinkiin muuttoa syntynyt ensimmäinen lapsi, Rosa Alina (Ruusa). Perhe kasvoi Helsingissä tasaista tahtia: lähes joka toinen vuosi syntyi uusi perheenjäsen.

Asuinolot Lapinlahdenkadun asunnossa eivät olleet kovin hyvät. Todennäköisesti Marsioiden ensimmäiseen Helsingin-kotiin kuului vain huone ja keittiö. Lapsiluvun kasvaessa tilan puute kävi ilmeisen kovaksi. Marsiot eivät silti olleet mitenkään poikkeuksellisen huonossa asemassa verrattuna työväenluokan yleisiin oloihin sen ajan Helsingissä. Suomen yhteiskunnassa ja taloudessa 1800-luvun lopulla tapahtunut suuri rakennemuutos oli merkinnyt voimakasta muuttoliikettä työn perässä kaupunkiin, etenkin Helsinkiin. Vuosisadan vaihteeseen tultaessa Helsingin väkiluku lähes kaksinkertaistui parin vuosikymmenen aikana. Vilkastuneesta rakennustuotannosta huolimatta työväen asuntokysymys oli hyvin vaikea, ja Helsinkiin parempien työllistymismahdollisuuksien perässä muuttaneet perheet joutuivat usein asumaan hyvin ahtaissa ja puutteellisissa oloissa. Yleensä työväen asunnot käsittivät vain huoneen, usein ilman hellaa, ja vesi haettiin joko korttelin pihan yhteisestä vesipostista tai kaupungin yleisestä kaivosta.

Ongelmaa ei saatu ratkaistua voimassa olevalla sääntelyllä ja käytännöllä, jonka mukaan asuntorakentamista rahoittivat yleensä yksityiset pääomapiirit

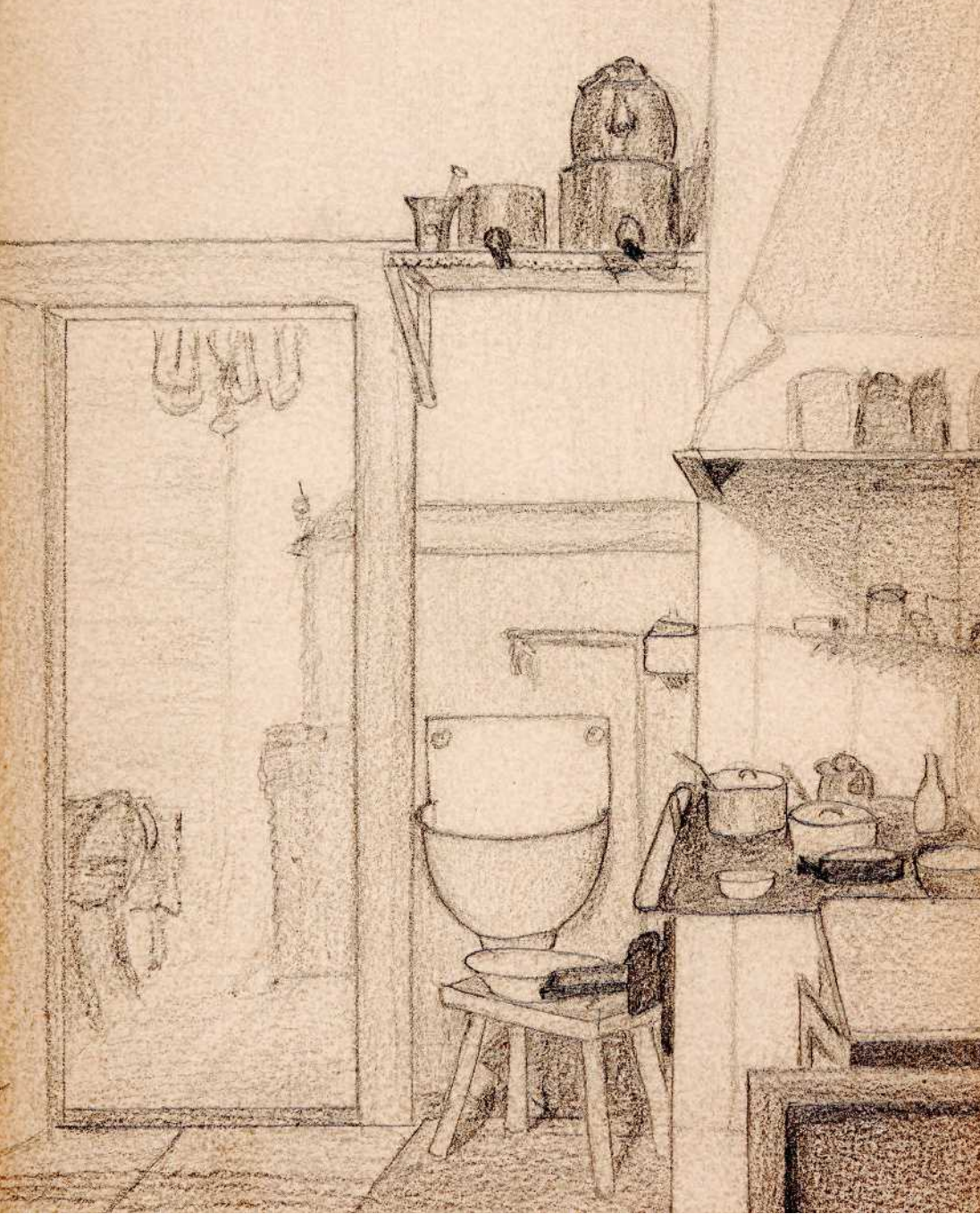
ja rakennuttajina toimivat arkkitehdit tai rakennusmestarit. Ratkaisuksi tähän hankalaan kysymykseen tuli osakeyhtiölain muutos, joka mahdollisti asunto-osakeyhtiöiden perustamisen. Tulevat talon asukkaat saattoivat nyt perustaa rakennuttajana toimivan asunto-osakeyhtiön, joka rakensi talon, ja yhtiön osukkaat saivat sitten osakkeitaan vastaavan asunnon omakseen.

Ensimmäinen työväen asunto-osakeyhtiö oli vuonna 1886 perustettu Työväen Osakeyhtiö Alku, jonka perustajaosakkaisiin kuului myös Ainin isä Juho Marsio. Perustajaosakkaiden joukossa oli muitakin rautatieläisiä, kuten erään Väinö Thomassonin (sittemmin Tanner) isä Gustav Alfred Thomasson. Väinö Tanner kuvaa muistelmissaan *Näin Helsingin kasvavan* vuodelta 1947 Alku-yhtiön syntyä ja asuintalon rakentamista. Rautatieläisperheitä oli mukana yhteensä yhdeksän, minkä lisäksi perustajissa oli enimmäkseen eri alojen ammatinharjoittajia, rakennusmiehiä ja muuta työväkeä. Yhtiö oli saanut pienten vaikeuksien jälkeen hankituksi itselleen tontin Kuhankeittäjän korttelista, joka rajautui Ruoholahdenkadun, Hietalahdenkadun, Eerikinkadun ja Köydenpunojankadun väliin.

Tontille rakennettiin kuusi puutaloa, joiden asunnot olivat lähinnä kaksioita (kamari, keittiö ja eteinen) kooltaan noin 50 m². Perustajaosakkaiden joukossa oli paljon ammattimiehiä, jotka saattoivat myös osallistua rakentamiseen, vaikka se suurelta osin annettiin urakalla tehtäväksi. Asunnot olivat aikaansa nähden hyvin varustettuja, sillä niihin oli vedetty myös viemäri ja vesijohto. Lisäksi jokaiseen asuntoon kuului sen pinta-alaa vastaava ullakko ja kellari, jossa oli mahdollista säilyttää perunoita ja juureksia. Ullakkoa saattoi ainakin kesäaikaan käyttää myös asumiseen. Tällaiset työväen asuintalot olivat sen ajan Helsingissä edistyksellisiä, ja myös Marsioiden asuinolojen muutos entiseen Lapinlahdenkadun asuntoon nähden oli merkittävä. Alkuperäiset puutalot on purettu 1950-luvulla, mutta Työväen Osakeyhtiö Alku toimii edelleen nimellä Helsingin Asunto Oy Alku. Tontilla on nykyään vuonna 1952 rakennettu 8-kerroksinen asuinrakennus.

Marsioiden asuintalon osoitteeksi tuli Ruoholahdenkatu 20. Juho ja Lovisa Marsion perhe muutti sinne elokuussa 1888.

Aino Maria syntyi 25.1.1894 Marsioiden yhdentenätoista lapsena. Kyseessä oli siis oikea suurperhe, vaikka aikaisemmin syntyneistä lapsista kolme olikin kuollut alle vuoden ikäisenä. Ainin jälkeen syntyi vielä kaksi lasta, ja kaikkiaan Ainolla oli lapsuudenseuranaan yhdeksän sisarusta: kaksi veljeä

Ainon piirustus Marsioiden kodin keittiöstä vuonna 1910.

Ainon ylioppilaskuva vuodelta 1913.

ja seitsemän siskoa. Marsion sisarusparven lapsuus oli ilmeisen onnellinen, ja talon suuri lapsijoukko vietti paljon aikaa yhdessä harrastaen ja urheillen.

Tuleva kansanedustaja ja pääministeri Väinö Tanner oli 7-vuotias muuttaessaan vanhempiensa mukana Työväen Osakeyhtiö Alun asuntoon. Hän ystävystyi etenkin Marsioiden samanikäisen pojan Akun (Aksel August) kanssa. Tanner kuvaa muistelmissaan elämää talossa, jonka asukkaat muodostivat suuren perheen ja tunsivat toisensa hyvin. Hän kertoo myös Marsioista, joiden luona hän vieraili usein. Tannerin mukaan Marsioiden kotona vallitsi iloinen, vapaa henki ja siellä oli hauska käydä. Asunto oli pieni suurperheelle, mutta joidenkin asuinvuosien jälkeen Marsiot saivat vuokrattua myös viereisen huoneiston, mikä antoi heille lasten kasvaessa kipeästi kaivattua lisätilaa. Asuntoon oli saatu mahtumaan jopa piano, jota Aino soitti ahkerasti. Kaikki Marsion tyttöt kävivät pianotunneilla, mutta Ainon taiteellinen lahjakkuus ei jäänyt vain musiikkiin, vaan hän myös piirsi ja maalasi lapsesta pitäen.

Marsiot olivat eittämättä sen ajan mittapuulla edistyksellisiä työväenluokan edustajia, jotka sen lisäksi, että olivat perustamassa ensimmäistä työväen asunto-osakeyhtiötä Suomessa, uskoivat vahvasti koulutuksen voimaan. Ainon vanhemmat pitivät huolta, että kaikki lapset, tyttöt mukaan lukien, saivat hyvän koulutuksen.

Aino ei Helsingin Suomalaisen tyttökoulun jatkoluokkien vuoden 1913 päästötodistuksensa mukaan ollut mikään kympin tyttö. Tulevalle arkkitehdille tärkeissä piirustuksessa ja fysiikassa arvosanat toki olivat kiitettäviä, muissa aineissa jotain kuutosen ja yhdeksikön välillä. Hän sai kuitenkin ylioppilastutkintonsa kiittäen hyväksytyksi, ja hänet kirjoitettiin 15. toukokuuta 1913 Keisarillisen Suomen Aleksanterin Yliopiston nimikirjaan Hämmäläis-Osakuntaan kuuluvaksi ylioppilaaksi. Hämmäläisen Osakunnan valitsemisessa auttoi osaltaan varmaan isän ja äidin hämmäläinen tausta.

Sisarustensa kannustamana Aino harkitsi opiskelemista niin lastentarhanopettajaksi Liisa-siskonsa lailla kuin insinööriksi veljensä Akun esimerkin mukaisesti. Hän päätyi lopulta hakemaan Teknilliseen korkeakouluun, jossa valitsi insinöörin uran sijaan arkkitehdin opinnot. Tässä valinnassa yksi merkittävä tekijä oli ehkä piirtäminen, jossa Aino todennäköisesti koki arkkitehdilla olevan enemmän taiteellisia vapauksia kuin insinöörillä. Aino olikin todella lahjakas piirtäjä, ja hän oli kouluajoistaan alkaen tallentanut

Sandoikens Aktiebolag
Ångsåg, Kyfleri och Snickerifabrik

Telefon No 48 & 511

Telegramadress: Sandoikensbolaget

Helsingfors, den

19

Att studeranden vid Tekniska Högskolan
Fröken Aino Marsio praktiserat å vår snickerifabrik
under 2 ½ månader tid, under nämnda tid har Fröken Mar-
sio med stort intresse följt med olika arbets förfär-
diganden och hopsättningar, samt äfven själfständigt konst-
rustet och förfärdigat några möbel som vi härmed på an-
hållan intyga

Helsingfors den 4 Oktober 1916.

J. J. Sandoikens Aktiebolag
J. J. Sandoikens

Ainon todistus opiskeluaikaisesta työharjoittelusta Sandvikenin puusepä-
verstaalla, jossa Aino muun muassa rakensi ja viimeisteli huonekaluja.

luonnoslehtiöihinsä paitsi taidokkaita henkilökuvia myös maisemia ja rakennuksia.

Ainon opiskelu Teknillisessä korkeakoulussa eli ”Polyteekissä” Helsingissä alkoi syksyllä 1913. Arkkitehtuuriosasto oli pieni, ja vuosittain otettiin vain viitisentoista uutta opiskelijaa. Naisiakin oli jo alkanut näkyä arkkitehtioiskelijoiden joukossa, vaikka useat jättivät opiskelunsa kesken avioiduttuaan tai muista syistä. Samana vuonna Ainon kanssa aloitti opinnot kaksi muutakin naisopiskelijaa, ja ennen heitä oli Polyteen arkkitehtuuriosastolla yhteensä jo parikymmentä naista.

Aino aloitti arkkitehtioipintonsa kolme vuotta aikaisemmin kuin Alvar Aalto. Ei ole tietoa, oliko Ainon ja Alvarin välillä opiskeluaikoina sen läheisempää tuttavuutta. Pienessä, muutaman kymmenen hengen opiskelijaporukassa kaikki toki tunsivat toisensa, ja Alvar osasi halutessaan myös herättää huomiota. Hän oli heti ensimmäisenä opiskelupäivänään tullut esittäytymään tyttöjen piirustusluokkaan ja piirrelyt terveisiään näiden harjoitustöihin, kertoi enoni Hamilkar, joka on ilmeisesti kuullut jutun äidiltään. Alvar oli siis herättänyt ainakin Ainon huomion, jos ei varsinaisesti ihastusta.

Ainon opinnot sujuivat mallikkaasti ja suurta numeroa tekemättä. Useimmista pakollisista oppiaineista hän sai hyvän tai kiitettävän arvion. Opintoihin kuuluvat työharjoittelut Aino suoritti muurarin apulaisena Helsingin seurakuntatalon rakennustyömaalla ja puusepänapissa parissakin eri paikassa. Kiinnostus huonekalujen ja sisustusten suunnitteluun, joka myöhemminkin oli Ainon vahvaa osaamisaluetta, näkyi jo tässä valinnassa. Hän teki myös jo ennen valmistumistaan töitä maisema-arkkitehti Bengt M. Schalinille. Tältä ajalta on esim. Ainon vuonna 1919 laatima, toteuttamatta jäänyt viehättävä suunnitelma pieneksi huvimajaksi, joka on myöhemmin vuonna 2003 rakennettu Taidekeskus Salmelaan Mäntyharjulle. Joissakin lähteissä mainitaan huvimajan alun perin aiotuksi sijainniksi Kauniainen, mikä ei todennäköisesti pidä paikkaansa. Piirustuksen otsikko on *Lusthus till Villa Grankulla* (Kauniainen on ruotsiksi Grankulla), mutta Kauniiaisissa ei tietääkseni ole Villa Grankullaa. Porin seudulla niitä on peräti kaksi, ja oletan, että huvimaja oli ehkä alun perin tarkoitettu sijoittaa jompaankumpaan niistä.

Diplomityönsä aiheeksi Aino valitsi kansanlastentarhan, mikä kuvastaa Ainon edistyksellistä perhetaustaa ja sosiaalista luonnetta. Kansanlastentarhoja eli nykyisten julkisten päiväkotien historiallisia edeltäjiä oli

saksalaisen pedagogin Friedrich Fröbelin ajatusten pohjalta perustettu Suomeen jo 1800-luvun loppupuolelta lähtien. Diplomityön aiheessa näkyy myös merkkejä varhaisesta suuntautumisesta kohti tiedostavaa, modernia arkkitehtuuria ja muotoilua. Tämä sosiaalinen näkökulma arkkitehtuuriin oli Ainolle tärkeä koko hänen elämänsä ajan. Ainon olikin myöhemmin hyvin helppo samaistua niin Bauhausissa vaikuttaneiden kansainvälisten kollegoiden maailmaan kuin myös ruotsalaisten ystävien kautta jo varhain tulleisiin ajatuksiin muotoilusta ja arkkitehtuurista osana hyvinvointivaltion rakentamista. Valitettavasti Ainon diplomityö ei ole säilynyt, sillä se tuhoutui Polyteekin päärakennuksen tulipalossa Helsingin suurpommituksissa jatkosodan aikana helmikuussa 1944.

Ainon opiskeluaikaisista miesystävistä ennen Alvar Aaltoa ei ole säilynyt paljoakaan tietoa, eikä hän ilmeisesti juuri halunnutkaan kertoa mahdollisista suhteistaan kuin ehkä sisarilleen – jos heillekään – ainakaan kirjeissään. Aino oli sentään jo kolmekymppinen tutustuessaan Alvar Aaltoon, joten on todennäköistä, ettei hän ollut tässä suhteessa täysin kokematon. Aino mainitsee joitakin nimiäkin kirjeissään sisarilleen, joskin useimmiten vain ”tuttuina Polyteekistä” tai ystävinä. Yksi potentiaalinen miesystävä, jolta Aino on säilyttänyt joitakin kirjeitä, on helsinkiläinen insinööri Artur Stauffer. Stauffer oli valmistunut Polyteekin insinööripuolelta vuonna 1916 ja teki merkittävän uran Pohjola-yhtiöissä. En kirjeiden perusteella oikein saa käsitystä Arturin ja Ainon suhteen vakavuudesta, mutta 1920-luvulle tultaessa se näyttää joka tapauksessa viilentyneen, jos koskaan oli oikein kunnolla liekkiin syttynytkään. Tämä näkyy Arturin joulukuun 3. päivänä 1919 Ainolle kirjoittamasta kirjeestä.

Aino!

Meidän kirjeenvaihtomme näyttää muodostuvan enemmän yksipuoliseksi. Minulla ei ole ollut kunnia vastaanottaa sinulta mitään tietoja.

Sanani pitävänä miehenä olen kuitenkin vielä tällä kertaa pakotettu vaivaamaan Sinua kirjeelläni. Lupasinhan lähettää Sinulle kuvani ja vain sillä perusteella sain Sinulta kuvasi. Jottet ainakaan tässä suhteessa ajattelisi minustakaan paljon paha, lähetän nyt

tässä sen kuvani. Ettei se ole onnistunut, ei ole minun vikani vaan pikemminkin Sinun, joka kehuit kys. olevaa valokuvaamo. Vaikka ei minusta juuri parempaa kuvaa taida saadakaan.

Sinä kai olet juhlinut ja pitänyt hauskaa niin jottei ole ollut aikaa muistella entisiä ystäviäsi. Olen odottanut, että joskus soittaisit tai kirjoittaisit, milloin menisimme teatteriin tai eläviin kuviin, mutta sellainen ei nähtävästi ole juolahtanut mieleesi. Tahdon kuitenkin huomauttaa, että se on kokonaan vastoin sopimuksia, joiden mukaan ystävytemme tulee kestää niin kauan kuin yhteisesti päätämme sen lopettaa, tai ainakin toisen ilmoitettua pätevän syyn lopettamiseen.

Vakavasti puhuen, odotan Sinua tänään klo 7. vanhassa paikassa ja jollet tänään tule, myöskin huomenna. Olisihan hauska tavata pitkästä aikaa. Jollei Sinua ilmesty näinä iltoina, voinen katsoa yllä mainitun päätöksen tehdyksi ilman sen suurempia muodollisuuksia.

Jännittyneenä odottaen asian kehittymistä lähetän parhaat terveiset

Yhä ystäväsi Artur

Emme tiedä, ilmestyikö Aino ”vanhaan paikkaan” vai oliko tässä jo suhteen loppu. Myöhemmin Artur vaihtoi sukunimensä Soratieksi ja alkoi käyttää etunimeä Artturi. Mielenkiintoinen sattuma on, että Artturin poika Seppo Soratie oli äitini luokkatoveri ja yksi hyvistä kouluaikaisista ystäväistä.

Ainon Grand Tour eli matka Italiaan

Saatuaan arkkitehdin diplominsa Aino toteutti yhden haaveensa ja lähti maaliskuussa 1921 useamman kuukauden kestäväälle matkalle Italiaan yhdessä opiskelutovereidensa Aili-Salli Ahteen ja Agda Aspelinin kanssa. Matkalta otettujen valokuvien ja Ainon ahkerasti lähettämien kirjeiden ja korttien avulla pystymme rekonstruoimaan matkareitin, joka kulki Saksan halki Wieniin ja sieltä Venetsiaan ja sitten Padovaan, Ravennaan, Ferraraan, Bolognaan, Roomaan, Sienaan ja Firenzeen. Jopa Napolissa ja Caprilla ehdittiin käydä.

Aino kirjoitti Berliinistä kotiin huhtikuun 9. päivänä 1921:

Rakas kotiväki,

En tiedä oletteko saaneet ensimmäistä korttiani, jonka Stettinistä lähetin, sillä siihen taisi tulla liian vähän postimerkkiä päälle. Olemme täällä olleet jo 2 päivää ja kaikki on mennyt äärettömän hyvin. Ihanampaa merimatkaa ei olisi voinut olla. Laiva keinui ainoastaan ensimmäisenä iltana Suomenlahdella. Minä olin ainoa, joka oli kipeä, niin että minulta jäi syömättä kaksi hienoa ateriala. Lopun matkaa olin melkein terve. Tulimme hyviksi tutuiksi laivamiehistön kanssa, piirsimme heistä kuvia j.n.e.

Aluksi oli kovin vaikea ymmärtää saksalaisten puhetta, mutta siihenkin tottuu vähitellen, niin että kyllä nyt ymmärrän jo melkein kaikki. Junassa tulimme tutuiksi koko meidän osaston kanssa. Pari herraa auttoi minun kapsekkiani hevoseen, sillä se painoi kamalasti. Yleensä koetamme elää niin halvalla kuin mahdollista, kallista täällä vaan kaikki tahtoo olla. III:ssa luokassa voi aivan hyvin matkustaa, hyvin hienot ihmiset matkustavat IV:ssäkin.

Meihin on Berlin tehnyt hyvin hurmaavan vaikutuksen. Ilmat

on olleet suotuisat ja kovin lämmintä täällä on. Puut ovat suurella lehdellä ja nurmet viheriäiset.

Nyt meillä on passi valmiina Itävaltaan, ja raha-asiat myös selvät, joten aika on mennyt virastoissa. Illalla olemme pitäneet lystiä. Ensimmäisenä päivänä tapasimme erään suomalaisen insinööri Huidan*, tuttu Polyteenin ajoilta, hänen kanssaan olimme Jääpalatsissa katsomassa oikeata luistelua. Seuraavana päivänä tapasimme näyttelijä Jaakko Korhosen** ja olimme kaikki ulkona.

Kadut ovat suuremmissa, ihan sileitä, leveitä, autoja vilisee sinne ja tänne. Kun tahtoo mennä jonkun suuremman kadun yli, täytyy koota kaiken rohkeutensa ja sitten hyvin kylmästi astua keskelle vilinää, jos jää odottamaan niin kyllä sitten saa odottaa.

Tänään sain rahaa Hampurista. Kaikkein ensiksi ostan valokuvaukseen. Tänään menemme ensi kerran Wertheimiin. Kauppojen ikkunat ovat täynnä hurmaavia tavaroita. – Ensi keskiviikkona lähdemme Dresdeniin. Kirjoittakaa sinne Poste Restante.

Sitten on yksi tärkeä asia: Me lähetimme talvitakkimme Viktorialla niin, että se tuo ne Helsinkiin takaisin. Pyytäisin, että joku teistä olisi niin hyvä ja kävisi hakemassa ne sieltä laivalta. Se lähtee Stettinistä 16. p. ja viipyy pari päivää matkalla. Soittakaa Holmströmin laivakonttoriin, siellä ne tietävät milloin se varmasti saapuu. Kysykää sitten Stürmann Schönemania, hänellä on ne omassa hytissään. Siinä on 2 talvitakkia, pankaa toinen päälle ja toinen käsivarrelle ja sitten yksi liinakankainen säkki ja villahousut. Viekää ne meille, sieltä saavat muut hakea omansa. Sille, joka tämän palveluksen tekee, tuon minä ylimääräisen tuliaisen!

Jos Liisa on tullut, niin hänelle ja pikku Hilkalle paljon terveisiä.
En ehdi tällä kertaa enempää

Aino

* Insinööri Wäinö Rafael Huida oli aloittanut Teknillisen korkeakoulun koneinsinööriosastolla samana vuonna kuin Aino arkkitehtuuriosastolla.

** Tunnettu viipurilaissyntyinen näyttelijä Jaakko Korhonen esiintyi muun muassa Kansallisteatterin näyttämöllä 1920-luvun alussa sekä Erkki Karun

ohjaamissa suosituissa mykkäelokuvissa Nummissuutarit (1923) ja Koskenlaskijan morsian (1923).

Saksasta oli hävityn maailmansodan ja sitä seuranneiden sekavien vaiheiden jälkeen tullut tasavalta. Natsien valtaannousuun vuonna 1933 päättynyt Weimarin tasavallan aika oli kulttuurinen murroskausi, joka tuotti suuren määrän uusia ajattelijoita ja aatevirtauksia. Modernin taiteen, muotoilun ja arkkitehtuurin alalla tämä tarkoitti muun muassa Walter Gropiuksen johtaman Bauhausin syntyä vuonna 1919. Berliini ja Weimar muodostivat muutenkin varsinaisen ”modernismin laboratorion”, jonka keskuspaikka oli Berliini. Vaikka Ainoon kirjeistä ei saakaan sellaista kuvaa, että nuoret arkkitehdit olisivat erityisesti havainnoineet tätä puolta Berliinistä, moderni kulttuuri ja elämänmeno tuntuivat heistä varmaankin hyvin vetoavalta.

Dresdeniin päästiin huhtikuun 15. päivänä 1921. Aino kirjoitti sieltä kotiin sisarelleen Helmille:

DRESDEN, 16.4.1921

Rakas kotiväki,

Eilen tulimme tänne Dresdeniin ja viivymme täällä 4 päivää. Siis tiistaina 19 p. jatkamme matkaamme. En ollut vielä tänään kuulemassa onko kotimaasta tullut minulle mitään postia, odotan jännityksellä. Jos ette vielä ole kirjoittaneet niin parasta on, että seuraavan postin osoitatte Wenedigiin, sillä emme vielä tiedä kuinka kauan aiomme viipyä Münchenissä ja Wienissä. Jos teillä olisi jotain tärkeätä sitä ennen ilmoitettavana niin 25 p:n paikkeilla olemme vielä Wienissä niin, että sinne voitte myös antaa tietoa itsestänne.

Weneziassa kuitenkin odotan joka tapauksessa teiltä jotakin. Siellä olemme toukokuun 1 p:n edellä ja jälkeen yhteensä noin 7–8 p.

Aika Berliinissä kului hyvin hauskasti, siis myös nopeasti. Alussa oli vähän outoa se suuruus ja se humu, mutta sitten kun vähän rupesimme tottumaan ja löytämään ilman karttaa, silloin oli aika lähteä. Nyt on Berliini vaan muisto enään! Kuljemme uusia, tuntemattomia maita ja kohtaloita kohden. Täällä Dresdenissä olemme tämän päivän olleet yhdessä rva Lahdensuun ja Springertin kanssa.